

Járványok Gyergyószentmiklóson a XIX-XX. század fordulóján

Dr. Fejér Dávid járványellenes küzdelmei

Gyergyószentmiklós község XIX. századi közegészségügyi viszonyainak kérdése a korabeli vezetőség fontos napirendi pontjai közé tartozott, hiszen nem csak Székelyföldön, hanem egész Európában pusztított korábban a pestis, majd a kolera, valamint más járványos betegségek, a skarlát, himlő és diftéria (toroklob) fertőző gyermekbetegségei. Magyarország a XVI-XVII. században Európa állandó hadszíntere volt, valóságos átjáróház a világ különböző tájairól érkezett hadaknak.¹ A viszontagságos évszázadok után, a járványos betegségek még a XX. század küszöbén is befolyásolták társadalmunk demográfiai alakulását.

Járványos betegségek Magyarországon

A Magyar Királyság viszonylag korán, már a XIV. század elején érintkezésbe került a pestissel, már 1347-ben, később 1380-ban országos járványok pusztítottak. A XV. század elején, 1409-ben Sopron szabad királyi város csaknem teljesen elnéptelenedett. 1441-ben Budán pusztított a pestis, 1453-1454 között Lőcse városát vette célba, 1455-1456 között a Balkán felől árasztotta el Erdélyt és egész Magyarországot.² A XVI-XVIII. század között több ízben országos és regionális

1 SCHULTHEISZ Emil: *A magyarországi járványok történetéből*. In: *Schultheisz Emil orvostörténeti tanulmányaiból*. Szerk.: GAZDA István. Piliscsaba, Magyar Tudománytörténeti Intézet, 2006. 111. (a továbbiakban: SCHULTHEISZ 2006)

2 Idem 2-5.

szintű járvány pusztított, melyekről részletes feljegyzések maradtak fenn. Az 1738-42. évi magyarországi pestisjárvánnyal kapcsolatban Temesvárról, Kolozsvárról és Debrecenről statisztikailag értékelhető adatok állnak rendelkezésünkre.³

A kolera pusztításai a XIX. század előtt ismeretlenek voltak Európában. Hazája India, onnan karavánutakon keresztül Kínán át egészen Szibériáig jutott. Bécsben 1831-ben tört ki, Magyarországra galíciai rutének hozták be. Az oroszországi járvány hírére itthon már 1830 decemberében kiadták a szükséges rendelkezéseket. A XIX. század második felében Budapest nagy népesedési katasztrófáját az 1871-73. évi himlő, majd az 1872-73. évi kolerajárvány jelentette, előbbi 1372, utóbbi 3400 halálos áldozattal. Az egyesített város⁴ egészségügyi viszonyai nemzetközi szinten igen kedvezőtlennek bizonyultak, a Fővárosi Statisztikai Hivatal elemzéseiből kiderül, hogy a rossz lakhatási viszonyok⁵ eredményezték a magas halandósági arányt.

A skarlát (*scarlatina*) magyar megnevezése vörheny. A XIX. század első felében csak enyhe helyi járványokat okozott, nagyobbak csak az 1880-as évektől alakultak ki. Először 1783-ban Felső-Magyarországon, majd 1801-ben Kolozsváron jegyezték fel előfordulását. 1833-ban Pesten és Budán, 1840-ben Pécsen, 1841-ben Békés megyében voltak járványok.⁶ 1864-65. évben a borsodi nagy skarlát- és kanyarójárványról vannak feljegyzések. A baranyai Pécs városában már az 1840-es járványról is részletes adatok maradtak fenn, mely a tavaszi hónapokban pusztított enyhe lefolyású himlő kíséretében. 1883-ban 30, 1884-ben 73 megbetegedést és 12 halálesetet jelentettek be. A legnagyobb járvány a városban 1891-ben volt, ekkor 201 beteget és 71 halottat jelentettek.⁷

3 VEKERDI László: *Magyarországi és erdélyi pestisjárványok a XVIII. században*. Budapest, Pro Atelier Kft., 2009. 33-45.

4 Buda és Pest 1872 előtt két különálló település volt.

5 SIPOS András: *Közegészségügy és várospolitikai Budapest, 1873-1914*. In: *Statisztikai Szemle*. 76. (1998) 11. sz. 941-943. (a továbbiakban: SIPOS 1998)

6 KISS László: *A magyar közegészségügy fejlődése a közegészségügyi gondolkodás kialakulásától az állami közegészségügyi rendszer kiépítéséig*. Doktori (PhD) értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar, Szociológia Doktori Iskola. Budapest, 2015. 173-174. <https://tat.k.elte.hu/file> (2019.06.29.) (a továbbiakban: KISS 2015)

7 GÉRA Eleonóra: *A fertőző gyermekbetegségek elleni védekezés kialakulása Magyarországon*. In: *Történeti Demográfiai Évkönyv*. Szerk.: FARAGÓ Tamás-ÖRI Péter. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2006. 204-211. (a továbbiakban: GÉRA 2006)

A himlő, mint ragályos gyermekbetegség, gyakran más betegségek kísérőjeként mutatkozott. 1811-ben országszerte pusztított, 1813-ban Trencsén vármegyében, 1822-23-ban ismét országos szinten. 1840-ben Pécsen és Pesten tört ki, 1841-ben a Békés és Komárom megyében zajló járvány a beoltott gyermekeket is megtámadta. A legnagyobb magyarországi járványt 1861-62-ben jegyezték fel Pest és Fejér megye területén és az északkeleti országrészen. Ekkor Pest városában 316 megbetegedést és 190 elhalálozást regisztráltak. Bár 1823-ban megalakult a Központi Védhimlőoltó Intézet, a század második felében még mindig akadozott a védőoltások folyamata. 1869-ben a Jászságon, 1870-ben a Szepességen, 1873-ban Fejér megyében, majd Pesten újra végigsöpört. 1879-1882 között Budapestet harmadszorra is sújtotta. 1886-1890 között országos szinten tombolt, áldozatainak száma a korabeli statisztikák alapján 15 470 főre tehető.⁸

A torokgyík, más néven roncsoló toroklob vagy torokgyulladás az emberiséggel egyidős betegség. Az anyakönyvekben *difteritis*, *diftéria*, *gutturis dolor* alakban tüntetik fel.⁹ Járványos fellépését a középkorban először 580-ban jegyezték fel a franciaországi St. Denis-ben. Spanyolországban 1583-1618 között igen súlyos járványok dúltak, Olaszországban és Franciaországban a XVII. században észleltek több nagyobb járványt.¹⁰ A XVIII. században Európa-szerte tombol, főleg Észak- és Nyugat-Európában, lokális járványokat okozva Angliában, Németalföldön, Franciaországban, Svájcban és az Ibériai-félszigeten.¹¹ A XIX. században a betegség járványos formában főleg Franciaországban volt jelen, az 1820-1830-as években az ország déli részén és Svájcban, az 1840-1850-es években pedig Dániában és a Skandináv félszigeten. Törökországban a krími háború (1853-1856) idején jelentkezett, 1859-ben ismét Franciaországban pusztított, 1860-1880 között Spanyolországban és Portugáliában volt a leggyakoribb betegség. Gyorsan terjedt Angliában és Németországban, 1870-es években már az osztrák tartományokat is veszélyeztette.¹²

8 KISS 2015. 33-35.

9 GÉRA 2006. 195-196.

10 PÓLYA Jenő: *Az orvostudomány regénye. II. rész. A kolera*. Budapest, Atheneum, 1942. 276-277. (a továbbiakban: PÓLYA 1942)

11 GÉRA 2006. 194.

12 JÁNIK Leonárd: *A torokgyík elleni küzdelem kezdete a XIX. század végén*. In: *Kaleidoscope*. 9. (2018) 17. sz. 13.

Hazánkban, járványos formában az 1860-as években bukkant fel Erdélyben. Budán és Pesten az 1860-61. évi járvány volt az első.¹³ 1878-ban 13 639 diftériaesetet jelentettek be, az 1892-es magyarországi diftériajelentés 34 673 megbetegedést mutat.¹⁴ Az 1876-1880 közötti időszakban különösen az Alföldön és Erdély keleti vármegyéiben pusztított. Az 1892-93. évi kontinentális diftériajárvány Magyarországot is súlyosan érintette. A járvány egyik legszomorúbb szakasza 80 %-os halálozással Baranya vármegyében zajlott le. Az ország egyes részein, különösen az elhanyagolt Dráva-mentén, a mocsarak világában, az elrejtőzött falu-szigeteken, a toroklob 100 %-os halálozási aránnyal pusztított. Az 1892. év szeptembere és novembere között havonta 28, összesen 84 gyermek halt meg Mohácson. A havi halálozások száma 1893. januárra harminchat főre rúgott. 1892-ben a megyében 432 beteg közül 216 halt meg, pontosan 50 %, vagyis az akkori európai és országos aránnyal azonos. Az orvos nélkül álló baranyai községek tragédiái, az európai torokgyilk-járvány szélsőséges példáit tárták fel, az európai fekete rekordot nyert baranyai arányszám 80 %-ra rúgott.¹⁵

A XIX. század első felében kialakult óriási franciaországi járvány gyors ütemben terjed tovább Európában. A nagy pusztítás ösztönző hatással volt az orvostudományra, mely mélyebbre ható kutatásokat indított a diftéria megfékezése érdekében. Végleges elnevezését 1826-ban Pierre Bretonneau francia orvostól kapta, aki a betegség fertőző voltát felismerte. 1884-ben Friedrich Loeffler megtalálta a betegség kórokozóját. A következő lépést Émile Roux tette meg a diftéria toxin előállításával. Őt követte Emil von Behring antitoxinja 1890-ben, mely új korszakot nyitott a járvány kezelése és megelőzésének történetében.¹⁶

A természettudomány „torkon ragadta” a diftériát, az emberi gondolkodásmód megváltoztatása azonban keményebb diónak bizonyult. A szomorú tények közé tartozott a szülői gondatlanság, a gyermekek mind ruházat, mind gondozás tekintetében el voltak hanyagolva. A kor orvosai Baranyában azzal szembesültek, hogy a családok nagyobb gondot fordítanak a gazdaságra, mint a gyermekekre. Hamarabb

13 GÉRA 2006. 196.

14 PÓLYA 1942. 278.

15 VÖRÖS Márton: *Egy járvány tanulságai*. In: *Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei*. (1964) 33. sz. 163-181. (a továbbiakban: VÖRÖS 1964)

16 PÓLYA 1942. 279-282.

hívtak orvost vagy költöttek pénzt a beteg jószágra, mint a gyermekekre. A gyermekek elvesztését a sorssal, Isten akaratával magyarázták, a babona vak hite élt a népben, mely tagadta a tudomány elemi alapjait, az orvost meg egyenesen ellenségnek tekintette. A javasasszony olcsóbban és hatékonyabban gyógyított. Ha sikerrel járt futótűzként terjedt a hír, ha meghalt a betege, akkor a nép belenyugodott az Isten akaratába. Ha orvos gyógyította meg a beteget, nem tulajdonítottak nagy jelentőséget az ügynek, ha meghalt a beteg, az orvost gyilkosnak titulálták.¹⁷ Az 1892-93. évi baranyai diftériajárvány súlyosbodásának oka az volt, hogy az orvosi előírásokat, figyelmeztetéseket ritkán vagy egyáltalán nem tartották be. A halotti torok szokásait, a nagycsaládi gyász szertartását járvány idején is megtartották, a szülők pompás temetéseket rendeztek, a fertőző halottat testvérei csókolgatták. Nem csoda, hogy egyes baranyai településen elmaradtak a karácsonyi ünnepségek, elcsendesedtek az utcák, hiszen egyetlen gyermek sem maradt életben. A baranyai állapotok hazai és európai szinten egyedülállóak, a közegészségügyi gondolkodásmód viszont a Magyar Királyság más régióiban is hasonló szinten állt. A betegségek ellen a vidéki társadalmak még mindig babonákkal, ráolvasással és kuruzslással védekeztek, a gyógyszereket elutasították. Székelyföldön azt tartották, hogy „ha az Isten őszentsége még életet ígért, megtartja, ha nem, pedig az orvosság sem segít.”¹⁸ Hasonló módon tiltakoztak a védőoltások ellen, melyek utóvégre gátat szabtak a járványos betegségeknek.

A járványok elleni védekezés törvényes alapjait hazánkban 1876-ben fektették le. Kötelező bejelentés alá esett minden olyan járványos betegség mely a XIX. század folyamán az országban pusztított. Bár a törvényes kereteket kidolgozták, gyakorlati megvalósításuk még váratott magára.¹⁹ A közegészségügyi viszonyok javítása és a közgondolkodás megváltoztatása a hatóságok és orvosok közös összefogását tette szükségessé. Az 1887. évi XXII. törvénycikk megszigorította és hatékonyá tette az 1876-ban már előírt oltási kötelezettséget.²⁰ Az új rendeletek megjelenésével egyidőben kezdetét vette a közegészségügyi nevelés általánossá tétele minden társadalmi rétegben.

17 VÖRÖS 1964.

18 PÁL-ANTAL Sándor: *CSÍKMADARAS. Egy felcsiki falu múltja és jelene*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2006. 228.

19 GÉRA 2006. 190-191.

20 SIPOS 1998. 945-946.

A XIX. század végének járványai megadták a végső lökést, hogy az orvostudomány és a hatóságok egymással karöltve megemeljék a társadalom közegészségügyi szintjét. Országszerte infrastrukturális fejlesztések sorozata vette kezdetét, új intézmények jöttek létre, melyek a közegészségügy ellenőrzésén és fejlesztésén fáradoztak. A lakásviszonyok, az ivóvíz tisztasága, a szennyvíz és szemét kérdésköre, új megvilágítást kapott. Az egészségügyi ismeretek oktatása, az orvosképzés népszerűsítése és az orvoshiány megszüntetése új feladatok elé állította a XX. század emberét.

Gyergyószentmiklós egészségügyi állapota a XIX. század második felében

A közegészségügyi állapot három alapvető fokmérője a közkórházak száma, felszereltsége és korszerűsége, a gyógyszertárak száma és az egészségügyi személyzet aránya, képzettségi foka. Az első szempont szerinti vizsgálatból kiderül, hogy az 1870-es években a székely székekenek csupán négy kórháza volt Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen és Marosvásárhelyen. Széki viszonylatban közkórházak tekintetében tehát Szentmiklós hátrányos helyzetben volt. Ennek ellenére a nagyközség szépen haladt a fejlődés útján, a kórház építése már napirenden volt. Eránosz Bogdán gyógyszertára nagy szolgálatot teljesített a közegészségügy feljavítása terén. Közegészségügyi körök és kórorvosok tekintetében az 1894-es leírásból tudjuk, hogy a község nem maradt el a megye többi településétől, járási orvosa dr. Dobribán Antal, községi orvosa pedig dr. Fejér Dávid volt. A régió nagyobb településein, mint Ditró, Alfalu, Újfalu, Szárhegy, Remete és Borszék, községi orvosok látták el a teendőket.²¹

Mielőtt tételesen szemügyre vennénk azokat a tényezőket, melyek Gyergyószentmiklós közegészségügyi állapotának fejlődését meghatározták, ki kell térnünk Dr. Fejér Dávid személyére, hiszen problémafeltáró és megoldásjavasló írásai által ismertette a nagyközség korabeli közegészségügyi viszonyait. 1851-ben született Baróton, ahol gyermekkorra nagy részét töltötte. Brassóba járt középiskolába,

21 *Adatok Csíkmegye leírásához és történetéhez. II. rész.* Szerk.: VITOS Mózes. Csíkszereda, Györgyjakab Márton Nyomdája, 1894. 948-958.

további tanulmányait Csíksomlyón és Székelyudvarhelyen végezte el. Orvosi diplomáját 1875-ben szerezte Bécsben, gyakornokként a helyi közkórházban dolgozott, később Kolozsváron, a sebészeti tanszéken, mint tanársegéd tevékenykedett. 1879-től Ditrő község orvosa, ezt követően Borszéken látott el fűrdőorvosi teendőket. Gyergyószentmiklóson 1883-ban kezdi meg munkáját.²² Utódai, dr. Csiky János és dr. Kercsó Attila példaképként tekintettek rá, gondoskodva róla, hogy kitartó munkája ne merüljön a feledés homályába.

A közegészségügyet befolyásoló tényezők közül elsősorban a gyergyói ember környezeti tényezőit, az építkezési szokásokat és lakhatási viszonyokat kell elemeznünk. A lakások döntő többségét fából építették, egy családi ház átlagosan egy szoba-konyhából tevődött össze, a módosabbak esetenként két szoba-konyhát is megengedhettek maguknak.²³ A faépületek még a XX. század elején is többségben voltak, 1900-ban Szentmiklóson 1178 lakóház közül 1060 volt fából, 118 pedig kőből és téglából.²⁴ Ha figyelembe vesszük, hogy a vizsgált időszakban a családok átlaglétszáma 4-6 fő volt, az év nagy részét pedig egy térben, a konyhában töltötték, a szűk tér, a kicsire méretezett ablakok, a bonyolult füstjáratok kedvezőtlen egészségügyi feltételeket eredményeztek.

Másodsorban, a helyi lakosság egészségügyi balszokásait vizsgálva, fő problémának tekinthető a szellőztetés mellőzése. Gyergyóban ugyanis szokás volt, még a műveltebb emberek körében is, hogy a kisgyermekeket féltették az éles levegőtől, a halottat a megpuffadástól. Az éléskamra tartalmának, valamint a tisztaszoba nagyra becsült „staférungjának” egyaránt ártottak az állott, dohos levegő. A szellőztelen, repedésekkel teli fából épült lakások fertőtlenítése nehézkes volt. Különösen a konyha helyisége jelentette a gondot, hiszen ott általánosan csak a belépő ajtó mellett volt egy kis ablak, átellenben aligha.²⁵ A község orvosa a helyi hatóságokkal egyeztetve elérte, hogy a házak hátsó falára szellőző nyílásokat vágjanak, az újonnan építendőkre pedig

22 VOFKORI György: *Gyergyószentmiklós. Várostörténet képekben*. Kolozsvár, Polis Kiadó, 2004. 116. (a továbbiakban: VOFKORI 2004)

23 KERCSÓ Attila: *Közegészségügyi törekvések Gyergyószentmiklóson a XIX. században és a XX. század elején*. In: *Hargita Kalendárium*. 1978. 45-46.

24 TARISZNYÁS Márton: *Gyergyó történeti néprajza*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1994. 206.

25 FEJÉR Dávid: *Néhány egészségügyi balszokásról*. Gyergyószentmiklós, 1889. 17-18. (a továbbiakban: FEJÉR 1889)

csak úgy adjanak engedélyt, ha megfelelő számú és nagyságú ablakkal látják el őket. Ha szükségét látta a tettelegességig ment, azon házak ablakait, ahol a szellőztetés ritka vendég volt, botjával beverte, majd a kárt megtérítette.²⁶

Továbbá a lakosság korabeli táplálkozási szokásairól tudjuk, hogy hiányos volt, kevés zöldséget és gyümölcsöt fogyasztottak. Dr. Csiky János 1939-ben készült tanulmánya foglalkozik a néptáplálkozással, melyet továbbra is egyoldalúnak nevezett, okát pedig a gazdasági és műveltségi nyomorban látta. Rávilágított, hogy a gyergyói nép táplálkozása fehérje- és zsírszegény, a lakosság minden rétegének több tejre, vajra, főzelékre, zöldségre és gyümölcsre lenne szüksége. Gyergyói orvosi tapasztalatai alapján kimondta, hogy a lakosság célszerűtlenül és hiányosan táplálkozik,²⁷ bizonyos tehát, hogy a múlt század végi táplálkozási szokások sem voltak kielégítőek.

Fejér Dávid nem sokkal Szentmiklósról érkezése után figyelt fel arra, hogy a lakosság a Békény-folyó vizét issza, az ivóvizet pedig rossz körülmények között tárolja. Így nyilatkozott: „Lássuk, hogyan rontják el a vizet. [...] Nálunk azonban sikerül a rossz edényekkel ezt is alaposan elrontani. Ilyen a kártya,²⁸ melynek fája pár hónapi használat után rothadni kezd, s a vízzel kellemetlen szagát közli. Sokkal rosszabb még a korsó. – [...] a melyen a kis ujjamnál kövérebb bacillus be nem fér.”²⁹ Az ivóvízellátás megkönnyítése céljából 1896-ban a községi képviselőtestületnek javaslatokat tesz, majd hat évvel később a helyi lapban négy hasábos cikkben tér ki a vízvezetékrendszer kiépítésének szükségességére.

Az ivóvízellátás hiánya által okozott egészségügyi bajt csak súlyosbította a talaj magas szennyezettségi foka. A község felső, legrégebben lakott részén volt a legsúlyosabb a helyzet, az 1873. évi kolera leginkább ott szedte áldozatait, az 1887. évi bélhagymáz járvány 240 esete közül pedig 200 a felső harmadra jutott. A község felső tízeseiben a gyér kavics talaj már túl volt telítődve szerves hulladékkal, mely ott könnyen bomlásnak indult, kedvező körülményeket biztosítva a különböző bacilusok képződésének.³⁰ Csak tovább rontottak a helyzeten a községben található

26 VOFKORI 2004. 117.

27 CSIKY János: *Adatok a gyergyói nép táplálkozásához*. In: *Hitel*. 4. (1939) 281-291.

28 Fakanna.

29 FEJÉR 1889. 15-16.

30 Idem

trágyagödrök. Fejér e káros tényezők kiküszöbölése érdekében agyaggal való szigetelésüket szorgalmazta.

Kercsó Attila nagy alapossággal írja le azokat az akadályokat, melyekkel Fejér Dávid szembetalálta magát. Szellőztetlen lakások, rossz ivóvíz, trágyadombok és szennyezett talaj mellett bicskázások, kocsmai verekedések és az alkoholizmus nagyarányú jelenléte volt jellemző a kor gyergyói társadalmára. Gyergyószentmiklóson mind férfiak, mind nők egyaránt fogyasztottak alkoholt, a nyilvános iszákosok száma kimagasló volt. A züllött egyének nyilvánvaló utcai részegeskedése mindennapos volt, sokan közülük már az alkoholbetegek kategóriájába tartoztak.³¹ Sokszor a gyermekek is pálinkát fogyasztottak, többnyire vízzel vegyítve vagy áztatott kenyérbéllel kapták étvágygerjesztőnek, hasfájás ellen. A község orvosa komolyan vette az alkoholfogyasztás kérdését, sürgette a kocsmák vasárnapi zárva tartását. *A szeszes italról, ami igaz* című írását így végzi: „Azt is tudjuk, hogy sem egy, sem ezer újságikkely nem térít egyetlen részegest sem a józan életre, de ha eddig a szeszről való sok ferde nézet az orvosoktól eredt és az értelmiség által terjedt, ugyanezt az utat kell vennie a helyes megismerésnek is. Hintsük hát a jó magot, hogy valamikor jó termést várhassunk. A ki megéri!”³²

Bár mindent megtett az egészségügyi viszonyok javítása érdekében, rosszallója mégis akadt. 1894-ben már 11 év fáradtságos munkáját tudhatta maga mögött, mégis terjedt a hír, hogy Gyergyószentmiklós „egészségtelen fészek.” Ismeretlen szerző írását közölte a Csiki Lapok április 18-i száma *A betegségek Gyergyószentmiklóson* címmel. Az író a táj szépsége és a levegő frissessége ellenére megbotránkozva a következőket írja: „Ha mélyebbre tekintünk e község egészségügyi viszonyaiban, akkor azt vesszük észre, hogy csalódtunk, s úgy jártunk, mint sokszor a szép, tetszetős külsejű piros almával, melynek belseje nagyon is romlott.” Túlzó véleményében állítja, hogy a község egészségügyi szempontból túltesz Budapest bármely kerületén. A községi előjáróság érdemeit részletezi, felhívja a figyelmet a koszos és sáros utcákra: „Községünk a nedves időszakba sártengerben úszik.”³³ Az ivóvíz és a kutak szennyezettsége mellett vallja, hogy a lakosság nem tartja tisztán a Békényt, a községnek jó ivóvizet csakis vízvezeték által lehetne biztosítani.

31 FEJÉR Dávid: *A szeszes italról, ami igaz*. Gyergyószentmiklós, Létz János és Társa Könyvnyomda, 1901. 13-14. (a továbbiakban: FEJÉR 1901)

32 FEJÉR 1901. 14.

33 *A betegségek Gyergyószentmiklóson*. In: Csiki Lapok. VI. (1894. április 18) 16. sz. 2-3.

A település sokat fáradozó orvosa keserű szájjal olvashatta a fent idézett cikket. A lap április 25-i számában nyílt válaszevelet írt az ismeretlen véleményformálónak, melyben kifejtette álláspontját, és más szemszögből világít rá a témára. Az elmúlt tél megbetegedéseit és elhalálozási arányait számszerűsíti, objektív képet alkot az egészségügy jelenlegi helyzetéről. Szól a rendelkezésekről, melyeket az utóbbi években fogantatosítottak: „Az utcák és terek kellő képen söpörtetnek, tisztítatnak, és meglehetősen kavicsoztatnak. A felhalmozódó sarat összegyűjtik és elhordják. A Békény folyó tisztántartására rendeletet dolgoztak ki, [...] a rossz vízű nyilvános kutakat évek óta bezárták. [...] Az újabb építkezéseknél meg éppen nem lehetne népünknek közönyt és tudatlanságot a szemére vetni, mert a községünkben, az utóbbi években székely gárdától épített világos, barátságos és kivétel nélkül alaposan szellőzhető házak az ilyen építkezéseknek valóban mintájául szolgálhatnak [...]” Tételről-tételre elemzi az ismeretlen szerző cikkét, helyenként igazat ad neki, mint mondja „nem kíván szépíteni”, de a túlzások ellen teljes mértékben tiltakozik. Zárszóként a község pozitív népesedési mozgalmát hozza fel bizonyítékkul az egészségügyi viszonyok javulására. Cikkét így fejezi be: „tehát csak vigyázni tessék, nehogy hiba essék, mert semmivel sem lehet valamit úgy befektíteni, mint nyomdafestékkal. Továbbra is friss jó egészséget kíván kész híve, Dr. Fejér Dávid.”³⁴ Nem vitás, a község orvosa ittléte óta több síkon fejlődésnek indította Gyergyószentmiklóst. Hiányosságok továbbra is akadtak, az itt megforduló járványos betegségek országos szinten is pusztítottak, kiküszöbölésükhöz nem csak a helyi közegészségügyi viszonyok javulása, hanem az orvostudomány új vívmányainak országos szintű elterjesztése, az egészségügyi nevelés általánossá tétele is szükséges volt.

Járványok Gyergyószentmiklóson

A közegészségügyi tényezők mellett, Gyergyószentmiklós földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően, elsősorban a kereskedelmi utak tették lehetővé a járványos betegségek terjedését az évszázadok folyamán. Az 1709-1713 között pusztító nagy pestisjárvány az évszázad legnagyobb veszedelmét jelentette. Törökországból Bukaresten át Gyergyószentmiklóstra beteg cigányok hozták be a kórt, innen terjedt

34 FEJÉR Dávid: *Még valami Gyergyószentmiklós közegészségi viszonyairól*. In: *Csiki Lapok*. VI. (1894. április 25) 17. sz. 2-3.

el Erdély-szerte. Ennek okán 1709-ben a főkormánysszék egy felcseret rendelt Gyergyóba, így került az első egészségügyi szakember vidékünkre. 1716-1719 között a nagy szárazságok következtében legyengült lakosság újabb járvány áldozatául esett. Gyergyószentmiklóson 713 személyt vitt el a vész, 904-en maradtak életben.³⁵ Az 1770. évi orosz-török háborúk idején, vidékünkön 1630 beteg közül 1196 a pestis áldozatául esett. Felcsíkon három hónap és 25 nap vesztegzárat rendeltek el, Karcfalváról 10 gyanús halálesetet jelentettek.³⁶ A XVIII. század elején veszteg intézetet hoztak létre a Gyergyói-havasok legmagasabb pontján, a Pricske-tetőn. Ezen a helyen a Moldvából Erdélybe és Erdélyből Moldvába tartó kereskedőket és állataikat szigorú egészségügyi vizsgálatok alá vetették. 40 nap karantént köteleztek, járványok idején ez elhúzódhatott akár 90 napig is.³⁷ 1806-ig a pricskei vám és veszteg intézet biztosította a térséget a járványos megbetegedések és a csempészettel foglalkozó kereskedők ellen, ekkor ugyanis átköltöztették Tölgyesre.

Az 1800-as évek folyamán Gyergyó és egész Székelyföld újabb járványokkal találta szembe magát. Az ország nagy részében pusztító kolera térségünkbe 1837-ben érkezett először. Az 1872-73. évi nagy kolerajárvány idején Csík vármegye lakossága 862, Udvarhely lakossága 1044 fővel csökkent. A gyergyószentmiklósi örmény plébánia feljegyzéseiből kiderül, hogy Tekerőpatakon 1873 őszén kolera-járvány volt, amikor napi 25 halottat temettek el.³⁸ Egy évtizeddel később újra pusztított a kór a vármegyében, Gyergyót viszont csak 1889-re érte el ismét. Dr. Fejér Dávid községi orvos a *Hogyan óvjuk magunkat a kolerától* című egészségügyi népszerűsítő füzetében a kolera gyergyói pusztítását a talaj és az ivóvíz szennyezettségének függvényében tárgyalja.³⁹

A XIX. század végén 1887-ben hastífusz járvány tört ki a községben, ahol a járvány kapcsán 240 megbetegedést jegyeztek fel, mely három hónapig tartott, a

35 Gyergyószentmiklós monográfiája. Szerk.: GARDA Dezső. Csíkszereda, Státus Könyvkiadó, 2001. 176.

36 KERCSÓ Attila: *Sokat, sokáig pusztított a járvány*. In: *Hargita Kalendárium*. (1976) 158. (a továbbiakban: KERCSÓ 1976)

37 Gyergyószentmiklós a régészeti kutatások tükrében. Szerk.: DEMJÉN Andrea. Gyergyószentmiklós, F&F International, 2016. 137.

38 KERCSÓ 1976. 158.

39 FEJÉR Dávid: *Hogyan óvjuk magunkat a kolerától*. Gyergyószentmiklós, Sándory Mihály Könyvnyomdája, 1915.

betegek döntő többsége (200 fő) pedig a község felső részében lakott. 1895 nyarán diftérijárvány tombolt, öt évvel később, 1900-ban pedig a himlő miatt zárták be a község iskoláit. 1901. május 26-án a vörheny ütötte fel fejét, 1906-ben pedig a skarlát szedte gyermekáldozatait.⁴⁰ Bár a századfordulón mi sem látszott a közegészségügy előmenetelében, Gyergyószentmiklóson lázas munka folyt. A község fáradhatatlan orvosa harcolt a gyergyói lakosság mentalitása és a járványos betegségek ellen. A helyi lap 1898. október 3-i száma egy új épületről tudósít, melynek homlokzatán a *KÓRHÁZ* felirat állt. Ez a sokak számára értelmetlen felirat egyvalakire igazán mély hatást gyakorolt. Mégis csak volt értelme 15 év áldozatos munkájának.

A továbbiakban a községben tomboló járványos betegségek bemutatására és elemzésére kerül sor 1872-1910 között. A vizsgált adatok a helyi római és örmény katolikus felekezetek halálozási anyakönyveiből származnak. A vizsgálat célja az egyes betegségtípusok halálozási számadatainak összesítése, a különböző betegségek helyi előfordulási arányainak felkutatása és azok rangsorolása.

Az 1873. évi kolerajárvány

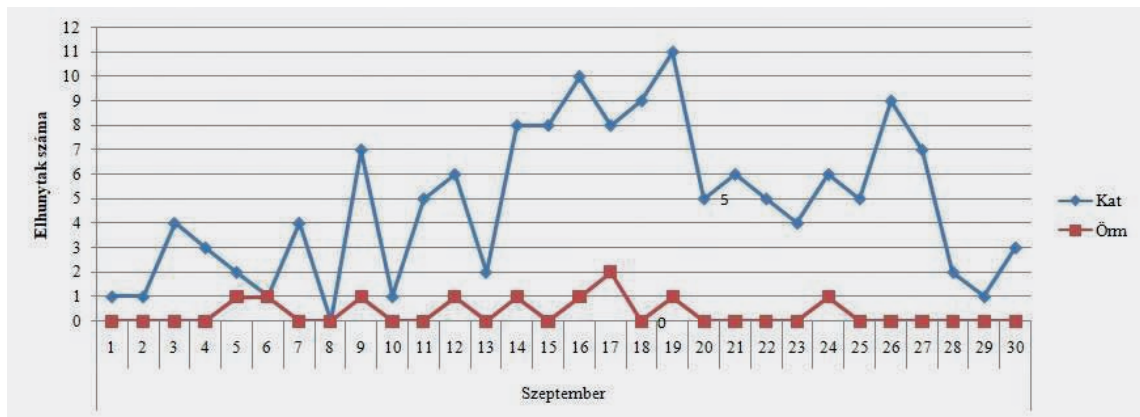
Gyergyószentmiklóson a XIX. század folyamán a legtöbb halálos áldozatot a kolera követelte. Az 1873-as év anyakönyvi adatait mind a latin, mind az örmény rítusú plébániák esetében megvizsgáltam, eszerint a megyeszintű járvány csak Gyergyószentmiklóstól 170 áldozatot követelt, 159-et a latin rítust követő, 11-et az örmény katolikus plébánia hívei közül.⁴¹ A járvány Csík vármegyében már 1872-ben megjelent, Gyergyóban viszont csak a következő év nyarán bukkant fel. Az első elhalálozást 1873 augusztusában jegyezték fel katolikus részen, ekkor egy 37 éves nő hunyt el a VI. tízesből, melyet még három férfi halála követett a hónap végéig. A tulajdonképpeni járvány szeptember elejével vette kezdetét, és október második felében hagyott fel a lakosság tizedelésével.

⁴⁰ Idem.

⁴¹ Román Nemzeti Levéltár Hargita Megyei Hivatala (a továbbiakban: RNL HMH), Fond. 47, *Anyakönyvi iktatók gyűjteménye. Rom. Kat. Plébániai Anyakönyvek. Elhalálozások 1873-1889.* 2-49.

1. ábra

Az 1873-as kolerajárvány tetőfoka

Szeptember hónapban ritka volt az olyan nap, amikor ne végzett volna valakinek az életével, a hónap 19. napján 11 hívet temettek katolikus, egyet pedig örmény részről. A halálozások száma ekkor érte el a legmagasabb számot. Szeptember 19-27. között a járvány pusztításának lassú felfelé ívelése figyelhető meg, a napi elhalálozások száma átlagosan öt körül mozgott, egyes napokon viszont megközelítette a 19-i állapotokat, 8-10 elhalálozással. A halottak kor szerinti megoszlását tekintve megállapítható, hogy az egy év alatti csecsemők kevésbé voltak kiszolgáltatva a járványnak, inkább a kolera megelőző és kísérő himlő szedte áldozatait körükből. Mindössze 4 csecsemőt vitt el szeptemberben, 15-én egy három hónapos kislányt az V. tízesből, kinek 22 éves nővére is aznap hunyt el, valamint egy 11 hónapos kislányt a IV. tízesből, 21-én egy 11 hónapos fiút a VI. tízesből, 24-én pedig egy három hónapos fiút az V. tízesből. Az 1-4 év közötti korosztály már sokkal fogékonyabb volt a kórra, szeptemberben 14 eset történt, 7 kisfiú és 7 kislány. Az 5-20 éves korcsoportból 10-en veszítették életüket, 4 fiú és 6 lány. 20-45 év között mutatható ki a legnagyobb halandósági arány, 34 férfi és 24 nő, összesen 58 személy. Ebben a korcsoportban a nők ellenállóbbnak bizonyultak. 26 férfi és 21 nő, tehát összesen 47 személy hunyt el a 45-65 éves korosztályból, itt is többségében férfiak. A 65 év feletti korosztályban szintén a férfiak hunytak el nagyobb arányban, 9 férfi és 2 nő.

2. ábra

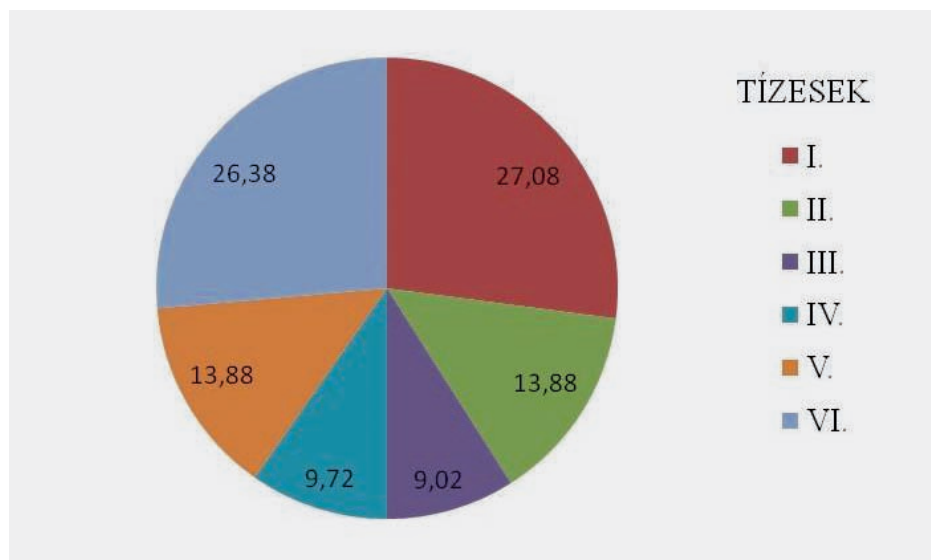
Az 1873. szeptemberi kolerajárvány áldozatai korcsoportonként

KORCSO- PORT		1 év alatt	1-4 év	5-20 év	20-45 év	45-65 év	65 év felett	Végösszeg
NEM	Férfi	2	7	4	34	26	9	
	Nő	2	7	6	24	21	2	
Összeg		4	14	10	58	47	11	144

A járványban elhunytak nemek szerinti megoszlását tekintve levonható a következtetés, hogy bár korosztályonként eltérések észlelhetők, 20 év felett a férfiak voltak jobban kiszolgáltatva a kolera pusztításának. A járvány területi eloszlását tekintve érdekes képet kapunk, ugyanis bebizonyosodnak azon hagyomány alapjai, mely szerint a kolera leginkább felszegben pusztított. Az anyakönyvi adatok szerint az 1873. szeptemberi 144 halálesetből 39 történt az I. tízesben, 38 pedig a VI. tízesben. A II. és V. tízesekben 20-20 eset, a harmadikban 13, a negyedikben 14 eset fordult elő.

3. ábra

Az elhalálozási arány százalékos eloszlása tízesek szerint

Az örmény egyházközség 1873-ban elhunyt 52 híve közül szeptemberben 9, októberben 1 személy lett a kolera áldozata. Életkorukat tekintve egy másfél éves kislány, 20-45 év között 3 személy, 45-65 év között 5 személy, 65 év fölött 2 személy vesztette életét.⁴²

Az 1873-as kolerajárvány pusztításait követően a térség felszabadult a láthatatlan ellenség fenyegetései alól. Dr. Kercsó Attila szerint 1883, 1889 és 1910 években járvány formájában veszélyezteti a térséget, az anyakönyvekben viszont nem szerepelnek elhalálozások, így a kolera 1873 utáni járványos előfordulásának bizonyítása további kutatásokat tesz szükségessé.

Bélhagymáz-járvány 1887-ben

A bélhagymáz (hastífusz) járvány kapcsán 240 esetről vall a község orvosa. Okát nem a rossz ivóvízben látja, hiszen akkor a község alsó részében élők is nagy arányban megbetegedtek volna. Az esetek döntő többsége, 200 személy a felső falurészből került ki, így levonja következtetését, hogy ott a legszennyezettebb a talaj, tele van szerves hulladékkal.⁴³ A római katolikus plébánia 1887-es halotti anyakönyvi adatai szerint az egyházközség 19 híve vesztette életét bélhagymázban,⁴⁴ az örmény plébánia hívei közül egy 13 éves fiú 1887. szeptember 28-án.⁴⁵ A betegség sajátos mutatókkal bír, főleg a felnőtteket támadta meg, csupán 5 gyermek (1, 3, 4, 5 és 9 évesek) és egy ifjú (18 éves) esett áldozatául. A további elhunytak életkora 18 és 45 év között mozgott, a legidősebb egy 50 éves nő volt az V. tízesből. A vizsgált adatok alátámasztják Fejér Dávid állításait, az elhunytak többsége a falu felső részében lakott. A járvány szezonálisát tekintve látható, hogy a késő tavaszi és nyári hónapokban tombolt, április és július között szedte a legtöbb áldozatát. Augusztus és szeptember, illetve november-december hónapokban egy bélhagymázban elhunytat sem vettek nyilvántartásba, októberben egy eset került feljegyzésre.

42 RNL HMMH, Fond. 47, *Anyakönyvi iktatók gyűjteménye. Örm. Kat. Plébániai Anyakönyvek. Elhalálozások 1857-1917.* 76-86.

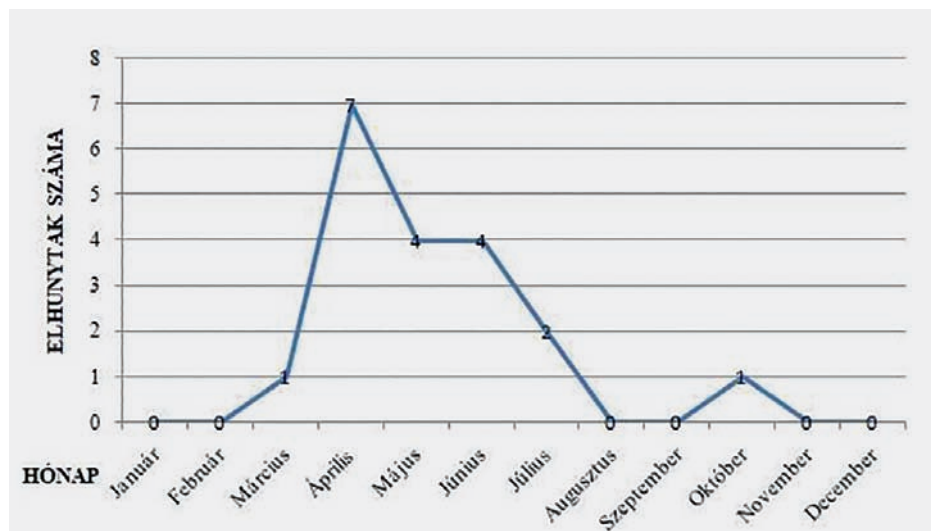
43 FEJÉR 1889. 16.

44 RNL HMMH, Fond. 47. *Rom. Kat. Plébániai Anyakönyvek.* 245-262.

45 RNL HMMH, Fond. 47. *Örm. Kat. Plébániai Anyakönyvek.* 127-130.

4. ábra

Az 1887. évi bélhagymáz-járvány szezonálitása

A község orvosa 240 esetről beszél, a halálesetek száma azonban a két felekezet esetében mindössze 20, ami 8,3 %-os, alacsony elhalálozási arányt jelent. 1873-1910 között a hastífusz ritkán okozta a község lakóinak halálát. Az évenkénti halálesetek száma 1-5 között mozog, az 1887. évi események kivételével aligha bizonyítható a betegség járványszerű pusztítása a községben.

Az 1894. évi diftérijajárvány

A diftériás helyi gyulladás a torok- és garatüregben jelentkezik a leggyakrabban. Közönséges lázzal egybekötött nagyfokú torokgyulladással kezdődik, majd a mandulákon és a garaton szürkés-fehér lepedék képződik. Ezt követően szétterjed a száj- és orrüregben, a gégebe, sőt tüdőbe is eljut, majd a fulladás jelei közepette beáll a halál.⁴⁶ A halálozási anyakönyvekben a következő megnevezésekkel találkozunk: *toroklob*, *roncsoló toroklob*, *roncsoló torokgyulladás*,

⁴⁶ FÁY Aladár: *Egészségügyi közigazgatás. II. Az egészséget fenyegető káros tényezők elhárítása. B. Járvány-rendészet*. Budapest, Schmidl Sándor Könyvnyomdája, 1912. 268-270.

*dyphtheritis, gége és hörg lob, gége lob.*⁴⁷ Az egyéb bejegyzések, mint: *gége s hörg gyulladás, gége és hörg lob, hurutos tüdőlob, köphurut, tüdő és gégelob, heveny hörghurut*, lehetnek különálló betegségek, de a torokgyík szövődményei is. A torokgyík előfordulási arányait vizsgálva csupán azokat a halálokokat veszem figyelembe, melyek a megnevezésüket tekintve a tulajdonképpeni betegségre utalnak, vagy arra engednek következtetni.

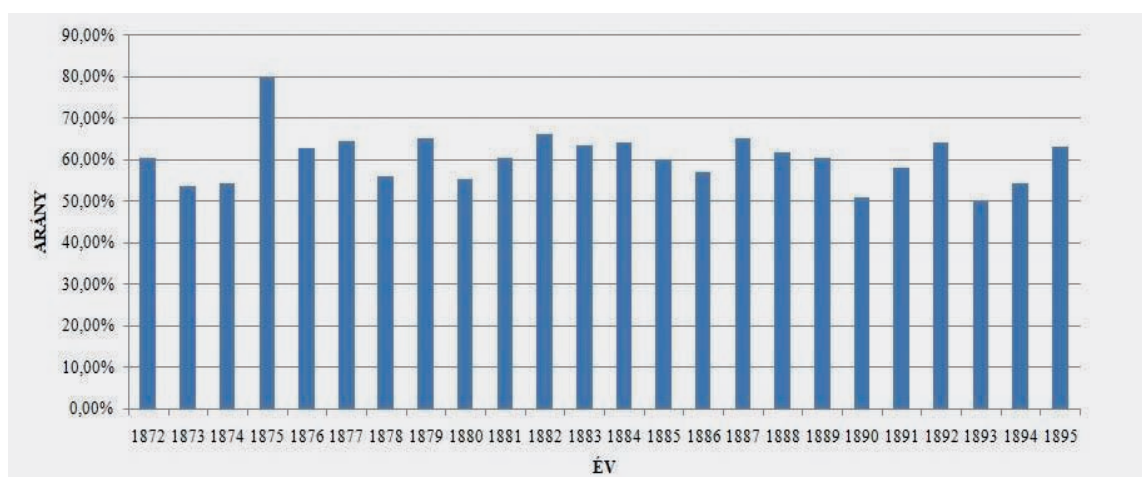
Az 1894 nyarán kezdődő járvány idején az ellenszérum még nem állt rendelkezésre elegendő mennyiségben, a község orvosa helyi kezeléssel kísérletezett, a halálozás aránya igen magas volt. *A torokgyík helybeli gyógyításáról* című írásában orvostársainak tesz javaslatot, ha hirtelen járvány esetén nem jutnának megfelelő mennyiségű szérumhoz. A diftériás lepedék leégetésének módszerét preferálja, melyet a szakma már azelőtt is ismert, eredményességéhez azonban kétségeket fűzött. A helyileg, folyadékkal vagy tinktúrákkal való kezelést elutasította, nem tartotta célszerűnek. Kísérletet tett arra, hogy por formájában juttassa a lepedékes helyekre az ellenszert, így a por a garatban vékony réteget képezett. A súlyosabb betegeknél, akikhez naponta többször eljutott, a befűjást 3-4 alkalommal is megismételte. Az általa közölt számadatok szerint 1894. október végéig 36 betegből 16-on hunytak el, ebből csak októberben vesztett el 11 betegből 8-at, ekkor a halálozási arány 72,7 %-ra emelkedett. Ezek után kezdte alkalmazni a porbefűjás módszerét. November elseje és január 31-e között 28 betegből hármat a szérummal kezelt. A többi 25 betegből 4 személy hunyt el, akik közül egyet halálos állapotban vettek fel a járványkórházba. Megállapította, hogy a porbefűjásnak köszönhetően az októberi halálozási arányok ténylegesen csökkentek, a következő év januárjára pedig már 12 %-ra. A község első ideiglenes járványkórháza 1890-ben alakult a Vasút utcai Madaras Ágoston-féle házban. Befogadóképességéről sokat nem tudunk, Fejér Dávid írásából viszont megtudjuk, hogy 1894-95-ben a járványkórházba körülbelül 60-65 személy került be, melyből 28 esett a járvány áldozatául.

47 Gyergyószentmiklós Város Levéltára. Anyakönyvi Ügyosztály. *A Gyergyószentmiklói Lat. Rít. Plébánia elhalálozási anyakönyvei 1885-1895.*

A továbbiakban a torokgyík előfordulását vizsgáljuk a járványt megelőző és követő időszakban, 1872-1910 között, nagy részletességgel kitérve az 1884-85-ös, illetve az 1894-95-ös periódusra. Az anyakönyvek alapján számos demográfiai következtetés vonható le. Tudjuk, hogy a gyermekhalandóság aránya kimagasló a korban, ez Gyergyószentmiklóson sincs másként.

5. ábra

Gyermekhalandóság Gyergyószentmiklóson

Az 1885. és 1895. évi járványok közötti időszakban látható, hogy mely években haladja meg a 60 %-ot a 20 év alatti nemzedék halálozási aránya. Az egy évesnél kisebb csecsemők elhalálozási száma a legmagasabb, aminek oka a velük született általános gyengeség, illetve végkimerülés. A halál pontos okának megállapítása híján gyakran nincs semmiféle bejegyzés arra vonatkozóan. Az ikergyermekek túlélésének sem kedveztek a kor egészségügyi viszonyai, melyet az anyakönyvi bejegyzések alátámasztanak. Érdekes módon, a vizsgált időszakban halva született bejegyzésekkel nem találkozunk, koraszülés miatti gyermekhalálózásra is csak egy utalás van 1887-ből.

Az 1-4 év közötti korcsoport volt fogékonyabb a járványos betegségekre, a diftéria legtöbb áldozatát az 1-4 és 4-20 év közötti korcsoportból szedte. Egyáltalán nincs példa arra, hogy csecsemők elhalálozási okaként szerepeljen. A bejegyzések alapján 1885-ben a veszélyes kór több áldozatot követelt, mint 10

évvel későbbi visszatérése alkalmával. Ekkor az elhunytak száma 168, ebből 101 húsz év alatti, melyből 30 személy vált a toroklob áldozatává.⁴⁸

6. ábra

Gyermekhalandóság és torokgyík a római katolikus halálozási anyakönyvek alapján

Év	Elhunytak száma	Elhunyt kiskorúak száma	Gyermekhalandóság aránya	Torokgyíkban elhunyt 20 év alattiak száma	Arányuk
1885	168	101	60,12%	30	30%
1886	128	73	57,03%	9	12%
1887	179	117	65,36%	6	5%
1888	142	88	61,97%	5	6%
1889	114	69	60,53%	1	1%
1890	102	52	50,98%	1	2%
1891	124	72	58,06%	0	0%
1892	173	111	64,16%	1	1%
1893	108	54	50,00%	0	0%
1894	189	103	54,50%	21	20%
1895	168	106	63,10%	7	7%

Dr. Fejér Dávid 1883-ban érkezett a községbe, a járványkórház is csak öt évvel később alakult, az 1885-ös diftéria áldozatairól aligha tudott volna számadatokat közölni. A betegség szezonálisát figyelembe véve elmondhatjuk, hogy január és március között tombolt, csúcspontja februárban volt, ekkor tíz 1-9 év közötti gyermek életét követelte. Márciusban hét 4-12 év közötti gyermek hunyt el, áprilisban pedig négy. Innen lefele ívelő tendencia figyelhető meg, június-augusztus között egyáltalán nincs diftériaáldozat, szeptember-november között összesen 4, decemberben egy sem.

48 Gyergyószentmiklós Város Levéltára. Anyakönyvi Ügyosztály. *A Gyergyószentmiklói Lat. Rít. Plébánia elhalálozási anyakönyvei 1885-1895.*

7. ábra

Az 1885. évi diftériajárvány szezonalitása

Hónap	Jan.	Febr.	Már.	Ápr.	Máj.	Jún.	Júl.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.
Elhunytak száma	4	10	7	4	1	0	0	0	2	1	1	0
Elhunytak életkora	3-11	1-9	4-12	2-5	6	–	–	–	5, 19	9	5	–

1886-1893 között a torokgyíkban elhunytak száma minimalizálódik, 1891-ben és 1893-ban egy torokgyíkban elhunyt személyt sem jegyeznek fel (1. ábra). Az 1886-os 9 esetet a következő két évben 6, illetve 5 eset követi.

A vizsgált periódusban előforduló diftériaesetek területi eloszlását vizsgálva következtethetünk: az I. és VI. tízes területén fordult elő a legtöbb haláleset, szám szerint kilenc és hét. Ezt követte a III. tízes négy esete, illetve a II. és V. tízesek 3-3 esete. A IV. tízesben csupán egy diftériaeset történt 1885-ben. Összességében a felsorolt adatok alapján látható, hogy a legtöbb haláleset a község felső részében történt, az első három tízesben összesen 17 eset. Tekintettel a betegség ragályos voltára, és a felszegi rész településszerkezetére, érthető hogy a zsúfolt, több családot magába foglaló udvarokon a betegség gyermekről gyermekekre terjedt.

Az 1894 nyarán kezdődő diftériajárvány végig nyomon követhető a halálozási anyakönyvekben. Az első eset februárban fordult elő, a II. tízesben egy 4 éves gyermek vesztette életét. A következő esetek májusban és júniusban következtek be, ekkor a III. tízesben egy 8 és a VI. tízesben egy 7 éves gyermek halt meg. Július és szeptember között 8-an haltak meg, többnyire az I. és II. tízesekből. Októberben 6-on váltak a láthatatlan kór áldozatává, ekkorra már összesen 17 gyermek hunyt el Gyergyószentmiklóson. A novemberi és decemberi 2-2 halálessettel 21 főre rúgott a diftériaáldozatok száma (6. ábra). Az örmény anyakönyvi bejegyzések három diftériaesetet tartalmaznak a vizsgált évben, 1894 áprilisában egy három éves lány, október 14-15-én két testvér, egy tíz és egy kilenc éves fiú vesztette életét.⁴⁹ Összesen tehát 24 fő hunyt el a két felekezet hívei közül az év végéig.

49 RNL HMM, Fond. 47. Örm. Kat. Plébániai Anyakönyvek. 1894. 144-146.

A következő év tavaszán nincs diftériás haláleset a plébánia anyakönyveiben, csupán júniusban és júliusban találunk 2-2 bejegyzést, november hónapban 3 gyermek életének vet véget a szörnyű kór, 1895-ben összesen 7 gyermek veszti életét. Az 1895 októberétől vezetett állami anyakönyvben szintén szerepelnek az említett novemberi halálesetek. 1896-ban még mindig sűrűn előfordul a torokgyík, mint halálok, többnyire a tavaszi hónapokban és továbbra is a kiskorúak közül szedi áldozatait.

Összegzőképpen elmondható, hogy a Fejér Dávid által közzétett és az anyakönyvekben szereplő adatok közötti eltérés csekély az 1894-95. évi torokgyíkjárvány tekintetében. Állítása szerint 28 haláleset történt a járvány ideje alatt, az anyakönyvi adatok azonban 24 halálesetet tartalmaznak 1894-ben és 7 esetet 1895-ben, ez összesen 31 áldozat. Tekintettel a kor gyergyói népének az orvostudománnyal kapcsolatos mentalitására, megtörténhetett, hogy tudatosan nem hívtak orvost a beteghez, vagy csecsemő esetében hamarabb elhunyt a gyermek, mint hogy értesíthették volna az orvost.

A himlő pusztítása Gyergyószentmiklóson

Az anyakönyvi adatok vizsgálatából kiderül, hogy 1872-1910 között a himlő időszakosan jelent meg a térségben. Az 1873. évi kolerajárvány idején a himlő is nagy pusztításokat végzett, előbbi 170 felnőtt, utóbbi 78, többségében gyermek életét követelte a két felekezet eseteit együttvéve. Ugyanez az év kedvezett a járványos betegségeknek, hiszen a torokgyík 20 emberéletet követelt.⁵⁰ A következő két évben 16, illetve 20 haláleset történt, ezt követően hat évig nincs nyoma a himlőnek. 1882-ben 22 haláleset történt, 1883-ban 37-en váltak a himlő áldozatává. Utoljára 1892-ben pusztított a kór nagyobb mértékben, ekkor 20 halálesetet vettek nyilvántartásba. Az 1898. évi három eset után 1910-ig egyáltalán nem szerepel az anyakönyvekben. Kercső Attila szerint 1900-ban himlőjárvány sújtja a községet, melynek következtében a hatóságok beszüntetik az iskolai oktatást.⁵¹

50 RNL HMH, Fond. 47. *Rom. Kat. Plébániai Anyakönyvek. 1873.* 2-49.

51 KERCSŐ 1976. 158.

Az anyakönyvi adatok szerint a község orvosa sikeresen felvette a küzdelmet a járvánnyal, hiszen annak egyetlen halálos áldozata sem volt.

A vörheny (skarlát) áldozatai 1895-1906 között

1895 előtt alig bukkant fel a betegség, 1883-ban négy, 1888-1890 között szintén összesen négy haláleset került bejegyzésre a Szent Miklós Plébánia anyakönyveiben. Az örmények 1883-as három esetén kívül nincs példa rá a század végén. Az 1895. évi diftérijajárvány kísérőjeként újra fellépett, a 17 eset mindegyike hét év alatti gyermek volt, 9 lány és 8 fiú.⁵² 1896-ban négy eset történt, 1897-ben mindössze egy. A XX. század első éveiben újra előtérbe került, 1901-ben tíz 1-9 év közötti gyermek halálát okozta. 1902-ben két eset, 1905-ben pedig három eset fordult elő. Az 1906-os járvány 17 gyermekáldozatot követelt, már januárban elkezdte pusztító munkáját, csúcspontját azonban májusra érte el, amikor 10 gyermek életét követelte. Szeptemberben egy hat hónapos fiú hunyt el, halálát a vörheny és torokgyík együttesen okozták. Az év utolsó áldozata egy 4 éves fiú volt december hónapban.⁵³ Ekkor Fejér Dávid már a község nyugalmazott orvosa volt, a járvány miatt viszont még több beteg kopogtatott az ajtaján, sorra hozták hozzá a skarlátban szenvedő gyermekeket.⁵⁴ A járvány kiterjedésének számadatai pillanatnyilag ismeretlenek, csupán az elhunytak száma áll rendelkezésünkre. A betegség megfékezése minden bizonnyal még váratott magára egy ideig, 1906-1910 között továbbra is pusztított a község gyermekei között, 1909-ben kilenc 1-13 év közötti gyermek halálát okozva.

52 RNL HMH, Fond. 47. *Róm. Kat. Plébániai Anyakönyvek. 1895.* 72-89.

53 Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Gyergyószentmiklósi Gyűjtőlevéltár. Fond. 611. *A Gyergyószentmiklósi Szent Miklós Plébánia Iratai. Halotti Anyakönyvek 1890-1919.*

54 KERCSÓ Attila: *Hagyaték. Dr. Fejér Dávid regényesített életrajza.* Gyergyószentmiklós, MARK HOUSE, 1994. 67.

Összegzés

Gyergyószentmiklós múltja a járványok tekintetében főként az anyakönyvi adatoknak köszönhetően térképezhető fel. Segítségükkel Fejér Dávid községbe való érkezése előtt is látható, hogy a XIX. század évtizedei során milyen járványokkal kellett szembenéznie a gyergyói népnek. Jelen tanulmány az 1872-1910 közötti időszak öt legtöbb halálos áldozatot követelő járványos jellegű megbetegedés helyi előfordulását vizsgálta. Rangsorolás tekintetében elmondható, hogy az 1873. évi kolerajárvány egy évben 170 halálos áldozatot követelt, ezzel egyértelműen a XIX. század második felének legnagyobb járványát jelentette a községben. Ha a vizsgált 38 év elhalálozásainak számát vesszük figyelembe, láthatjuk, hogy a torokgyík kerül az első helyre, 244 esetben szerepel a halál okaként.

Ez azt jelenti, hogy évente átlagosan 6-7 ember vesztette életét e betegségben. Gyakori társa, a himlő 201 gyermek halálát okozta, ami évente 5-6 gyermeket jelentett. Vörhenyben 83-an hunytak el, többségében gyermekek (évente 2-3 fő), tífuszban (bélhagymáz) 76-an, évente 1-2 ember, ez utóbbi főleg a 20 év fölötti korosztályt tizedelte.

Dr. Fejér Dávid
dolgozószobája⁵⁵

Fejér Dávid, a község orvosa saját bevallása szerint, már Gyergyóba érkezése előtt sokat küzdött a járványos betegségek megfékezéséért. Munkássága nagy részét azonban Csík vármegye legészakibb részén fejtette ki, a Gyergyói-havasok tövében. Rá hárult minden feladat: a járványok megfékezése, az egészségügyi viszonyok javítása, a közegészségügyi mentalitás megváltoztatása. Nem volt csodatevő, betegeinek így nyilatkozott: „csodagyógyszert nem ajánlhatok, mert akkor becsapnám magukat, csak helyes szokásokat s egy-egy régi módszer felhagyását.”⁵⁶ Az utókor érdemeit nem vitathatja, lelkiismeretes orvosi munkája eredményeként a község egészségügyi szempontból elindult a fejlődés útján, melyen ő maga már nem sokáig haladhatott. S ahogy az a nagy egyéniségek esetében lenni szokott, az áldozatos munka édes gyümölcsét rövid ideig ízlelhette.

55 Tarisznyás Márton Múzeum. Dr. Fejér Dávid kézirati hagyatéka. *Dávid bácsi dolgozószoba részlete 1903.*

56 Idem 33.

Epidemii în Gheorgheni în secolele XIX. și XX.

Luptele anti-epidemice ale lui Dr. Dávid Fejér

Majoritatea epidemiilor majore care au făcut ravagii în a doua jumătate a secolului XIX au afectat și dezvoltarea demografică a satului. Epidemia de holeră din 1873 a revendicat cele mai mari victime umane într-un an. Între 1873 și 1910, din datele registrului de decese se poate arăta că difteria este cea mai frecventă boală din sat, care apare de două ori sub forma unei epidemii mai mari în perioada studiată, în 1884 și 1895. Variola, la fel ca însoțitorul său comun, difteria, și-a luat victimele din rândul copiilor, pretinzând viața a 5-6 copii pe an. Distrugerea ei la nivel de epidemie poate fi detectată în anii 1873, 1883, 1892 pe baza datelor din registru. Incidența scarlatinei este frecventă în epocă, însoțind epidemia de difterie din 1895, an în care boala a pus capăt vieții a 17 copii. Medicul satului, doctorul Dávid Fejér, a lucrat neobosit pentru remedierea bolilor epidemice. Prin activitatea sa, putem vedea condițiile de sănătate contemporane ale satului, modul de gândire a populației, modalitățile de protecție împotriva epidemiilor și rezultatele acestora.

Outbreaks in Gheorgheni in the XIX-XX. century

Dr. David Fejér's anti-epidemic struggles

Thanks to its unique geographical location, Gheorgheni has been exposed for many centuries to the eradication of epidemic diseases. The cholera epidemic of 1873 claimed the largest casualties in one year. Between 1873 and 1910, the death records show that the diphtheria is the most common disease in the village, with two major outbreaks in the period under review, in 1884 and 1895. Smallpox, like diphtheria, took its victims from among the children and claimed the lives of five to six children each year. According to register records, epidemic-level destruction can be detected in 1873, 1883, 1892. The prevalence of scarlet fever is also common in the age, accompanying the diphtheria epidemic of 1895, at which time 17 children die. Dr. Dávid Fejér, the doctor of the village, worked tirelessly to control the epidemic. Through his work we can see the health conditions of the village, the way of thinking of the population, the methods of controlling the epidemics and their results.